

К л а с и к а у к р а ї н с ь к о ї л і т е р а т у р и

Руданський С. В.

БАЙКИ

"Відкрита книга"

2012

Руданський
Степан Васильович
1833 – 1873

ЗМІСТ

Лев і пролев (Лев і циган)
Ворона і лис (Хитра сорока)
Вовк, собака і кіт (Старий пес)
Старий вовк

ЛЕВ І ПРОЛЕВ (ЛЕВ І ЦИГАН)

Іде циган по діброві
(Десь лихе носило),
При нім пара вареників,
Люлька та кресило.

Чорний, темний, як та хмара,
По лісі блукає:
Іскривився, курить люльку...
Аж Лев вибігає.

Вибігає, став, питає:
«Хто ти, чорний враже?»
«Скажи перше, хто ти, враже?» –
Циган йому каже.

Стрепенув звір головою,
«Я Лев», – промовляє.
«Ти Лев собі, а я Пролев!» –
Циган відвічає.

«Ходім битись!» – Лев говорить.
«Та ходімо, враже!
Тільки я ще не обідав», –
Циган йому каже. –

Як даси чого поїсти,
Трохи підкріпитись,
Тоді піду із тобою
В чисте поле битись!»

«Та нічого, – Лев говорить, –
З тобою робити!
Мушу тобі на закуску
Хоч телицю вбити!..»

І кинувся межи стадо,
Телицю вбиває;
Шабатує пазурами,
Шкуру іздирає.

Оббілував, як годиться,
Сів коло телиці;
А цигану дає шкуру
І шле до криниці:

«Біжи, – каже, – до криниці,
Та не забавляйся:
Як набереш води повну,
Бігцем повертайся!»

Пішов циган, не вертає,
Сидить та й копає...
Лев приходить. «Що ти робиш?» –
Цигана питає.

«Таже бачиш, що я роблю:
Криницю копаю!
Що я тобі шкурлатами

Все черпати маю?!

Принесу тобі криницю,
Та й роби, що знаєш!»
«Ну, небоже, – Лев подумав, –
Добру силу маєш!...»

І нагнувся, сам за шкуру,
Води набирає,
А цигана за дровами
У ліс посилає.

Пішов циган, не вертає,
Тільки дуби в'яже...
Лев приходить: «Що ти робиш?» –
Циганові каже.

«Таже бачиш, що дубину
Докупи збираю;
Отак візьму усю разом
Та й повириваю!...»

Подивився Лев могучий,
Махнув головою:
«Оце, – думає, – на лихо,
Здибався з бідною!...»

Бере його до телиці
Живо відсилає,
А сам дуба молодого
При землі ламає.

Зламав дуба молодого,

На кряжі кряжує
Та й, сердешний, нагадався,
Що вогню бракує...

Приніс дрова та й гадає,
Де вогню узяти.
Але циган йому каже:
«А що, Леве-брате?

Вдарим в камінь пазурами!
Хто вогню добуде,
То той у нас і без бійки
Найсильніший буде!»

Пішли вони до каменя,
Разом поставали,
Як ударив Лев у камінь –
Пальці позлізали...

Заревів Лев, підняв лапи,
Лапи об'юшило!
А наш Пролев добуває
Губку та кресило.

Як ударив – скала ціла
В іскрах загоріла
І доразу суха губка
Димом задиміла...

Ідуть вони до телиці,
Вогонь розкладають;
Розбатовують телицю,
Стегна запікають.

Запікають тлусті стегна,
Обід спорядили,
Спорядили обід пишній,
На двох розділили.

Посідали і балюють:
Лев аж припадає;
А що циган вже й наївся, –
Решту розкидає.

А за ним голодні птахи
Купами літають;
Що розкине, поїдають
Та розволікають.

Лев поглянув – його Пролев
Вже й кісток не має,
Лежить собі проти сонця,
Живіт вигріває.

«Що, Пролеве, будем битись?» –
Лев несміло каже.
«Та вже ж битись, не миритись!
Але чекай, враже:

Возьми перше стисни камінь –
Як води добудеш,
То тоді ти і без бійки
Найсильнішим будеш!...»

Бере камінь Лев у лапи,
Потряс головою;
Як потисне... камінь тріснув,

Сиплеться мукою...

«Видиш, враже, – циган каже, –
Й води не добудеш!
Та як же то ізо мною
Боротися будеш?

Отак тисни, як я тисну» –
Циган промовляє
Та руками вареника
Щосили стискає.

Заюшила сироватка...
«Видиш, – циган каже, –
Що вас двадцять таких левів
Того не докаже!»

Та ще лучче вареника
Перед Левом тисне!
«Ану тепер, – каже циган, –
Хто з нас лучче свисне?»

Підійнявся Лев могучий,
Як на лапи стане,
Та як свисне, та як клясне.
Аж волосся в'яне!..

«Тепер я вже, – циган каже, –
Тільки не дивися!
А то й очі повилазять,
І сам повалишся!»

Лев нагнувся, сплющив очі,

Стоїть, ані писне...
А той його ломакою
Як під вуха свисне!

Зашуміло, загуділо,
Й задзеленькотіло,
І в очах стома свічками
Запалахкотіло...

«Не чорти ж мені надали
З тобою зчепитись...
Ні, небоже, що вже хочеш,
А не буду битись!»

«Е, боїшся, бісів Леве! –
Циган став казати, –
Неси, враже, шкуру грошей
До моєї хати:

Тоді тільки я з тобою
Миром помирюся...
А не хочеш, то я зараз
Із тобою б'юся!..»

Став, подумав Лев могучий:
Нічого діяти!
Коли хоче біда грошей,
То тра біді дати...

Бере шкуру, йде за грішми,
Повну набирає,
Несе її за циганом,
Аж чоло впріває...

Привів циган його в кузню
Межи циганята.
«Скидай, – каже, – Леве, шкуру,
Ото моя хата!»

Лев скидає йому шкуру,
Кузню оглядає;
Аж циганя із-під вугля
Штабу витягає.

Розпалилась тая штаба,
Світить і біліє,
Розсипає кругом іскри...
Жаром червоніє...

«Що то, брате, за відміна?» –
Лев почав питати.
«А поспробуй, – циган каже, –
То сам будеш знати!»

Як вхватався Лев за штабу –
Боже, твоя воле!..
Завертівся, замотався
Та кулею в поле!..

«Нехай же їм сто чортяків!
Каже коло ліса. –
Щоб минутку ще потримав,
То б згорів до біса!..»

14 апреля [1858].

ВОРОНА І ЛИС (ХИТРА СОРОКА)

Пробігає Лис голодний,
Через пеньки скаче;
Аж слухає: десь Ворона
На гілляці кряче.

Прибігає, хоть видати,
Та ніяк дістати!..
Лис хитриться і вертиться,
Давай підмовляти.

Підмовляє, щоб ізлізла,
Заглядає в очі,
Обіцяє м'яса гори,
Ворона не хоче.

«І не хочу, і не можу, –
Стала говорити: –
Іди, – каже, – коли хочеш,
На село дурити!..

Ти думаєш, що Ворона
Розуму не має,
Сидить собі на гілляці,
Нічого не знає.

Та я знаю, що ти хочеш,
Як собака, їсти,
І хіба б я дурна була,
Щоб думала злізти».

«Бог з тобою, голубонько! –

Став Лис прикидатись. –
Та тепер вже, зозуленько,
Нічого боятись:

Вийшов указ з того світу,
Щоб мир був усюди,
Щоби мирно собі жили
І звірі, і люди...»

А Ворона розважає:
«Брешеш ти, мій враже!»
Далі кругом подивилась
Та й Лисові каже:

«Та який же мир той буде
Та спокій між нами,
Коли онде йдуть до лісу
Стрільці із хортами!»

«Будь здорова, голубонько!»
«А то що? куди ти?»
«Таже стрільців несе лихо,
Треба утікати!..»

«А указ же з того світу,
Що про мир писали?»
«Може, вони ще указу
Того й не читали».

«Ну, не бійся ж, голубчику:
Я лиш так сказала;
Але вашого указу
І я не читала!..»

ВОВК, СОБАКА І КІТ (СТАРИЙ ПЕС)

Як Собака стеріг хату,
То й його тримали;
Як постарівся, до лиха,
Взяли та й нагнали...

Іде, бідний, дорогою,
Притулку шукає;
Аж у лісі на поляні
Вовк його здибає.

«Куди, – каже, – йдеш, Собако?»
«Притулку шукати!»
«А що ж твої господарі?»
«Та вигнали з хати!»

«Ну, нічого! Будеш, – каже, –
У мене служити;
В мене будеш, як дитина,
У розкошах жити...

А чи їв ти що сьогодні?!»
«Ні, – каже, – нічого!»
«Тож ходімо обідати!» –
Каже Вовк до нього.

Ідуть вони темним лісом,
Ідуть чагарями,
Ідуть вони пустим зрубом,
Буйними ланами;

Ідуть степом... Надибають:

Стадо коней грає...
Вовк пригнувся, поглядає,
Здобич вибирає...

«Бачиш, – каже, – ту лошицю,
Що білії п'яти?
Ото зараз, – каже, – з неї
Будем обід мати».

І в минуті почав землю
Під собою дерти;
Зачав дерти сиру землю,
Як скажений, жерти.

«Подивися-но на мене –
З'їжилась чуприна?..»
«З'їжилась, – Собака каже. –
Встала, як щетина!»

Знов він землю під собою
Зачинає дерти,
Зачинає землю дерти,
Як скажений, жерти...

«А поглянь-но, – каже, – в очі:
Чи посоловіли?»
Пес поглянув йому в очі:
«О, посоловіли!..»

Вовк кулею до лошиці!
Та й не сподівалась...
Стадо в ноги, куди гляне,
Лошиця осталась.

Осталася, повалилась,
От вони білують...
Збілували тлусті стегна,
Стали та й балують...

Відживився Пес голодний:
«Що, – каже, – служити?..
Та тепер я і без Вовка
Можу в світі жити...

Тільки землі наїстися
Та сміло кидатись,
І будь огир, будь лошиця,
А мусить піддатись».

І наївився до Вовка
Та й давай брехати,
Давай Вовка голодного
Від лошиці гнати.

«Іди, – каже, – коли хочеш,
А то прийдуть люди;
Тоді тобі, вражий Вовче,
Не до шмиги буде!»

Подивився Вовк на нього,
Як на того біса,
Махнув хвостом, стрепенувся
Та й побіг до ліса.

А Собака коло стерва
Днює і ночує;
Тільки в нього і роботи,

Що бальом балює...

І скінчив він всю лошицю,
Поживи шукає:
Іде собі дорогою,
Аж Кота здиває.

«Куди, Котику, мандруєш?»
«Притулку шукати!»
«А що ж твої господарі?»
«Та вигнали з хати!»

«Ну, нічого, будеш, – каже, –
У мене служити:
В мене будеш, як дитина,
У розкошах жити!

А чи їв ти що сьогодні?»
«Ні, – каже, – нічого!»
«Тож ходімо обідати!» –
Каже Пес до нього.

Ідуть вони по степові,
Табун коней грає,
Пес найкращую лошицю
З стада вибирає.

«Видиш, – каже, – ту лошицю,
Що білії п'яти?
Ото зараз, – каже, – з неї
Будем обід мати!..»

І в минуті став він землю

Під собою дерти,
Став він дерти сиру землю,
Мов скажений, жерти.

«А що, – каже, – подивися:
Чи чуприна встала?»
«Ба ні, – каже, – щось не встала!»
«Та кажи, що встала!»

І знов Котика питає:
«Чи встала чуприна?»
Хоть не встала, а Кіт каже:
«Встала, як щетина».

Зачинає знов він землю
Під собою дерти,
Зачинає землю дерти,
Як скажений, жерти...

«А поглянь-но, – каже, – в очі,
Чи посоловіли?»
Подивився Кіт у очі:
«Не посоловіли!»

«Та кажи-бо, старий дурню,
Що посоловіли!»
Бере Котик та й говорить,
Що посоловіли.

Пес, як куля, до лошиці!
Вона – копитами!
Так Собака і прослалась
Догори ногами!..

Прийшов Котик, глянув в очі –
Очі вже темніли...
«Тепер, – каже, – то вже правда,
Що посоловіли!»
19 апреля [1859].

СТАРИЙ ВОВК

Ізнемігся старий Вовк,
Ледве що плететься,
Аж з ягнятами Вівця
На полі пасеться.

Ото йде він до Вівці,
Став на задні п'яти,
Просить собі на обід
Їдного ягняти.

Та і каже, що: «Не дам,
Не мої ягнята,
А от онде тато їх,
Попроси у тата!»

Пішов Вовк до Барана,
Став його благати,
Щоби йому на обід
Ягня яке дати.

А той тільки вгору гоп!
Як тріснув рогами, –
Так старого й покотив
Догори ногами!

Підійнявся старий Вовк,
Ледве що плететься,
Аж дивиться: із лошам
Кобила пасеться.

Підійшов він і туди,
Став на задні п'яти,
Просить собі на обід
В Кобили лошати.

Та і каже, що: «Не дам!
Не моє лошатко,
А от, – каже, – на горі
Ходить його татко!»

Вовк до огиря іде,
Став його благати,
Щоби йому на обід
Лоша теє дати.

А той каже йому: «Стій!
Пораджуся мами».
Обернувся, як кресне
Вовка копитами!

Аж на гони старигань
Полетів до лиха,
Покотився разів п'ять,
Підійнявся стиха.

Іде далі старий Вовк,
Ледве що плететься,
Аж з пацятами Свиня

На горі пасеться.

Іде, бідний, і туди,
Став на задні п'яти,
Просить собі на обід
Їдного пацяти.

Та і каже, що: «Не дам,
Не мої пацята,
А он, – каже, – попроси,
Коли хочеш, тата».

Вовк іде до Кабана.
Став його благати,
Щоби йому на обід
Поросятко дати.

А той його примостив
Задом над скалою,
Та спереду як турнув
Вовка головою!

То так бідний старигань
З гори й покачався...
І лежав він та й лежав,
Далі обіззався:

«Отак, – каже, – коли хоч
Що-небудь робити,
То до батька не ходи
Поради просити!»
7 юля [1859].